

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MUDOFAA VAZIRLIGI**

**MARKAZIY HARBIY OKRUG HUZURIDAGI
“ILMIY TADQIQOT” ILMIY-AMALIY
VA USLUBIY MARKAZI**

**“Harbiy xizmatchilarni xizmat faoliyatiga
tayyorlashda psixologiyaning o‘rni”
mavzusidagi**

*respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy konferentsiyaning
ilmiy maqolalar to‘plami*

Samarqand – 2021

“Ҳарбий хизматчиларни хизмат фаолиятига тайёрлашда психологиянинг ўрни”. Республика илмий-амалий конференция илмий мақолалар тўплами. – Самарқанд: ЎР МВ МҲО, 2021. – 391 бет.

Конференция илмий мақолаларидан иборат мазкур тўпламдан ҳарбий таълим муассасаларида Психология фанининг замонавий усуллари, уни такомиллаштириш бўйича таклифлар ҳамда бу соҳада ҳал қилиниши лозим бўлган долзарб масалалар, фан докторлари, профессор-ўқитувчилар ҳамда илмий изланишларни эндигина бошлаган тадқиқотчилар, магистрантлар, иқтидорли талабаларнинг изланиш натижалари ўрин олган.

Тўпламдаги илмий мақолалар Ҳарбий хизмат фаолиятида Психологияни ривожлантириш ҳамда соҳага оид илмий-тадқиқот фаоллигини ошириш масалалари билан илмий изланувчилар эътиборига моликдир.

Таҳрир хайъати: Джаббаров А.А., полковник;
Бекназаров А.А., психол.ф.н., профессор;
Равшанов Л.У., психол.ф.ф.д.(PhD), доцент, подполковник;
Рахимова И.И., психол.ф.ф.д.(PhD), доцент;
Бутаева У.А., психол.ф.ф.д.(PhD), доцент;
Мираширова Н.А., доцент;
Султонов У.Б., подполковник;
Уразолиев А.Б., подполковник;
Джуманиязова М.Х., катта ўқитувчи;
Юсупжонова И.А., ўқитувчи;
Улуғов Ж.Н., ўқитувчи;
Акобиров М.Х., ўқитувчи.

Тўпламдан ўрин олган мақолаларнинг савияси, сифати ва илмий далилларнинг ҳаққонийлиги ҳамда мазмуни учун муаллифларнинг шахсан ўзлари масъулдирлар.

Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги Марказий ҳарбий округи ҳузуридаги “Илмий тадқиқот” илмий-амалий ва услбуий маркази томонидан нашрга тавсия этилган.

*Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги Марказий ҳарбий округ
ҳузуридаги “Илмий тадқиқот” илмий-амалий ва услбуий маркази, 2021 йил*

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING KREATIV SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

*Maxamatova F.S. – Jizzax DPI
Pedagogika ta’limi nazariyasi
kafedrasi o’qituvchisi*

Annotatsiya. Maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativlik sifatlarini rivojlantirish imkoniyatlari va tarkibiy qismlari haqida batafsil bayon etilgan. Shu bilan birga bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativlik sifatlarini rivojlantirish bosqichlari, omillari ham yoritilgan.

Tayanch so‘zlar: kreativlik, ijodiy faoliyat, amaliy kreativ fikrlash ko‘nikmalari, xalqaro standartlar, kreativ sifatlar.

Jahondagi globallashtirish va ta’limning integratsiyalashuvi jarayonlarida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbga tayyorgarligini rivojlantirish masalasi dolzarb vazifalardan biri sifatida belgilanmoqda. O‘zbekistonda ta’lim tizimini sifat darajasini oshirish, xalqaro standartlar asosida malakali mutaxassislar tayyorlash uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, har bir oliy ta’lim muassasasida o‘quv jarayoniga xalqaro ta’lim standartlariga asoslangan ilg‘or pedagogik texnologiyalar, o‘quv dasturlari va o‘quv-uslubiy materiallarini keng joriy qilish, talabalar, ilmiy-pedagog kadrlarni zamonaviy kasbiy bilimlari va kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish masalalari ta’lim tizimini tubdan takomillashtirishning asosiy vazifalari sifatida belgilandi. Bugungi kunda jahonda ta’limga kreativ yondashuv asosida bitiruvchilarning raqobatbardoshligini oshirish, pedagog kadrlarning kreativ sifatlarini rivojlantirish orqali ijodiy ta’lim jarayonini loyihalashtirishning zamonaviy metodik ta’minotini yaratish, talabalarda kasbiy faoliyat sohalariga yo‘naltirilgan kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish, shuningdek oliy ta’limning ta’lim sifatini ta’minlash jarayonidagi ijtimoiy rolini oshirish masalalari dolzarb yo‘nalishlardan biri sifatida tadqiq etilmoqda. Ana shu nuqtai-nazardan ilg‘or xorijiy tajribalar asosida zamonaviy ta’lim mazmunini modernizatsiyalash, innovatsion ta’lim muhitini shakllantirish, interfaol o‘qitish metodlari va texnologiyalarini amaliyotga keng tatbiq etish asosida talabalarda kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini yanada takomillashtirish muhim o‘rin tutadi.

Pedagog olimlardan O.Musurmonova, N.Egamberdiyeva, E.Yuzlikayeva, Sh.Sharipov, Sh.Shodmonovalarning ilmiy izlanishlarida talabalarda kreativlik sifatlarini rivojlantirishning bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy-innovatsion tayyorgarligini shakllantirishdagi o‘ziga xos jihatlari, kreativlik sifatlarini rivojlantirishga ta’sir etuvchi ijtimoiy omillar, shaxsning faolligi, shuningdek, talabalarda tanqidiy, kreativ tafakkurni shakllantirish yo‘llari va shakllari, mavjud pedagogik shart-sharoitlari, didaktik ta’minoti, shuningdek pedagogik kreativlik mazmuni yoritib berilgan.

So‘nggi yillarda yetakchi xorijiy mamlakatlarning ta’lim tizimida o‘quvchi va talabalarda kreativlik sifatlarini shakllantirish masalasiga alohida, jiddiy e’tibor qaratilmoqda. Buni Bronson, Merriyman (2010 y.), Ken Robinson (2007 y.), Fisher, Frey (2008 y.), Begetto, Kaufman (2013 y.), Ali (2011 y.), Treffinger (2008 y.) va b.

tomonidan olib borilgan ko‘plab tadqiqotlar, ularning natijalaridan ko‘rish mumkin. Patti Drapeau nuqtai nazariga ko‘ra kreativ fikrlash, eng avvalo, muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash sanaladi. Har tomonlama fikrlash talabalardan o‘quv topshirig‘i, masalasi va vazifalarini bajarishda ko‘plab g‘oyalarga tayanishni talab etadi. Bundan farqli ravishda bir tomonlama fikrlash esa birgina to‘g‘ri g‘oyaga asoslanishni ifodalaydi. Mushohada yuritishda masala yuzasidan bir va ko‘p tomonlama fikrlashdan birini inkor etib bo‘lmaydi. Binobarin, bir va har tomonlama fikrlash kreativlikni shakllantirishda birdek ahamiyat kasb etadi. Patti Drapeau “Agarchi o‘zingizni kreativ emasman deb hisoblasangizda, hozirdanoq kreativ tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan darslarni tashkil eta boshlashingizni maslahat beraman. Aslida, gap sizning ijodkor va kreativ bo‘lganingiz yoki bo‘lmaganingizda emas, balki darslarni kreativlik ruhida tashkil etishingiz va yangi g‘oyalarni amalga sinashga intilishingizdadir”, - deb ta’kidlaydi. Ken Robinsonning fikriga ko‘ra, “kreativlik – o‘z qiymatiga ega original g‘oyalar majmui” sanaladi. Gardner esa o‘z tadqiqotlarida tushunchani shunday izohlaydi: “kreativlik – shaxs tomonidan amalga oshiriladigan amaliy harakat bo‘lib, u o‘zida muayyan yangilikni aks ettirishi va ma’lum amaliy qiymatga ega bo‘lishi lozim”. Yuqorida bildirilgan fikrlarga tayangan holda “kreativlik” tushunchasini quyidagicha sharhlash mumkin: kreativlik (lot., ing. “create ” – yaratish, “creative” – yaratuvchi, ijodkor) – individning yangi g‘oyalarni ishlab chiqarishga tayyorlikni tavsiflovchi va mustaqil omil sifatida iqtidorlilikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyati Aytib o‘tilganidek, barcha shaxslarda bo‘lgani kabi pedagoglarda ham kreativlik sifatleri o‘z-o‘zidan rivojlanmaydi. Shunga ko‘ra tadqiqotlarda shaxs (jumladan, pedagoglar)da kreativlik sifatlerini muvaffaqiyatli rivojlantirishning bir qator yo‘llari yoritiladi. Patti Drepeau tomonidan ham shaxs (jumladan, pedagoglar)da kreativlik sifatlerini muvaffaqiyatli rivojlantirishning to‘rtta yo‘li ko‘rsatilgan: Kreativ fikrlash ko‘nikmasini shakllantirish. Amaliy kreativ harakat ko‘nikmalarini rivojlantirish. Kreativ faoliyat jarayonlarni tashkil etish. Kreativ mahsulot (ishlanma)lardan foydalanish. Kreativ potensial bilish jarayoniga yo‘naltirilgan ijodkorlik bilan chambarchas bog‘liq. Pedagogning kreativ potentsiali an’anaviy tafakkur yuritishdan farqli ravishda quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

- tafakkurning tezkorligi va egiluvchanligi;
- yangi g‘oyalarni yaratish qobiliyati;
- bir qolipda fikrlamaslik;
- o‘ziga xoslik;
- tashabbuskorlik;
- noaniqlikka toqat qilish.

Pedagog kreativlik potentsialiga ega bo‘lishi uchun kasbiy faoliyatida quyidagilarga e’tiborini qaratishi zarur:

- kasbiy faoliyatiga ijodiy yondashish;
- yangi-yangi g‘oyalarni yaratishda faollik ko‘rsatish;
- ilg‘or pedagogik yutuq va tajribalarni mustaqil o‘rganish;
- hamkasblar bilan pedagogik yutuqlar xususida fikr almashish.

Har bir pedagogning o‘zini o‘zi rivojlantirishi va o‘zini o‘zi namoyon eta olishi bevosita uning kreativlik qobiliyatiga egaligi bilan bog‘liq. Odatda

pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega bo'lishlari pedagogik muammolarni hal qilishga intilish, ilmiy-tadqiqot ishlari yoki ilmiy loyihalarni amalga oshirish va o'zaro ijodiy hamkorlikka erishishlari orqali ta'minlanadi.

Kreativ shaxsning shakllanish bosqichlari:

1-bosqich: Pedagogik, psixologiya, falsafa, estetika kabi fanlar (turkum fanlar)ning nazariy-metodologik asoslarini o'zlashtirish.

2-bosqich: O'zlashtirilgan nazariy bilimlarni uzlukli va uzluksiz pedagogik amaliyot davrida, shuningdek, amaliy mashg'ulotlar va mustaqil ta'lim jarayonida amaliyotga tadbiq etish ko'nikmalarini hosil qilish.

3-bosqich: Mustaqil ravishda o'qib-o'rganish va ijodiy izlanish asosida hosil qilingan amaliy ko'nikmalarning malakalarga aylanishiga erishish.

4-bosqich Mavjud nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalarga tayangan holda kasbiy faoliyatni samarali tashkil etishga psixologik jihatdan tayyorlanish. Pedagog tomonidan ushbu shakllarda kasbiy faoliyatning samarali tashkil etilishi uning kreativligi qay darajaa ekanligiga bog'liq bo'ladi. Kreativ fikrlash har bir ijtimoiy sohada yaqqol aks etishi mumkin. O'qituvchining ijodkorligi esa u tomonidan tashkil etiladigan kasbiy faoliyatni tashkil etishga ijodiy (kreativ) yondashuvida aks etadi.

Talabalarda kreativlikni rivojlantirish ta'lim mazmunini o'zlashtirishda talabalarning bilim saviyasi, o'zlashtirish darajasi, ta'lim manbai, didaktik vazifalariga qarab, munosib ravishda o'qitish jarayonini tashkil etishni talab qiladi. Bunda quyidagi pedagogik shart-sharoitlarga amal qilish lozimligi nazarda tutiladi: talabalarda kreativ faoliyatni egallash mayllarini qaror toptirish, bilish ehtiyojlarini shakllantirish va ta'lim jarayonida mustaqillikni namoyon qilish muhitini ta'minlash; talabalarda ijodiy fikrlash uchun qulay imkoniyat yaratish, talabalar tomonidan bayon qilingan turli-tuman fikrlar va g'oyalarni bag'rikenglik bilan qabul qilish hamda ularning o'quv jarayonidagi faolligini ta'minlash, har bir talabada uning ijodiy fikrlashga qodirligi haqidagi ishonchni qaror toptirish, ularning ijodiy faolliklarini muntazam rag'batlantirish; o'quv jarayonini talaba shaxsining xususiyatlari, ehtiyojlari va intellektual salohiyatidan kelib chiqqan holda individuallashtirish; talabalarda individual, kichik guruhlar va jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantirish, ularning ijodiy imkoniyatlarini kengaytirish, ularni muammolarni hal qilishda tayyor, standart yechimlar bilan birga nostandart yechimlar qabul qilishga undash; kreativ faoliyatni rivojlantirishning asosi bo'lgan kognitiv bilimlarni amalda qayta ishlab chiqish va takomillashtirish imkonini beradigan interfaol mashg'ulot shakllari va metodlarini tanlash va tatbiq etish. Tadqiqot natijalariga ko'ra talabalarda kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishda quyidagi ish shakllaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega:

- ma'lumotlarni tahlil etish, tezkor qarorlar qabul qilish, ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi treninglarni tashkil etish;

- tasavvurlarni va obrazli qarashlarni shakllantirishga yo'naltirilgan ijodiy mashqlar, topshiriqlarni bajarish;

- keyslar bilan ishlash; - guruhiy ish shakllari va debatlarini tashkil etish;

- o'quv loyihalarini tayyorlash; - portfoliolarni shakllantirish; - kastinglar uyushtirish;

- to'garaklar faoliyatini yo'lga qo'yish. Talabalarda kreativlik qobiliyatlarini rivojlantiruvchi omillar:

- kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, kreativ faollikni shakllantirish, o'quv jarayonini izlanuvchilik hamda muammoli tadqiqotchilik yo'nalishlarini kuchaytirish;

- talabalarning muammolarni ijodiy yechish va yaratuvchilik faoliyatlarini rivojlantirish vaziyatlarini tashkil etish;

- talabalarning kreativ faoliyat tajribasiga kasbiy zaruriyat va istiqboldagi kasbiy faoliyat mazmunining tarkibiy qismi sifatida yondashishlariga erishish;

- talabalarning kasbiy ko'nikma va layoqatlarini rivojlantirish jarayonini interfaol metodlar va texnologiyalar ustida ishlash asosida rivojlantirishga yo'naltirish, ularda mustaqil ijodiy faoliyat ko'rsatish, mustaqil bilim olish, o'zo'zini tarbiyalash, o'z-o'zini bilish, o'z mavqeiga ega bo'lish, talabalarning mustaqil ishlash layoqatlarini faollashtirish, bu jarayonda ularning kreativ fikrlashlariga erishish; - talabalarning kreativ layoqatlarini namoyon qilishlari uchun qulay ijodiy hamkorlik muhitini vujudga keltirish kabilardan iboratligi aniqlandi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, xulosa qilish mumkinki, talabalarning pedagogik ehtiyojlari, qiziqishlari, alohida ahamiyatga ega bo'lgan yo'nalishlarini tizimli tarzda o'rganish lozim. Shuningdek, talabalarning kreativ qiziqishlari va ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladigan g'oyalar, konsepsiyalar hamda ilg'or pedagogik tajribalar asosida o'qitish jarayonini tashkil etish kreativlikni rivojlantirishga nisbatan mazmunlifaoliyatli yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi. Talabalarning kreativlik ko'nikmalarini rivojlantirish asosida ulardagi ixtisoslashgan ya'ni pedagogik kreativlik kompetentligini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish, bunda zamonaviy axborotkommunikatsiya texnologiyalari, innovatsion strategiyalar, interfaol ta'lim metodlari va texnologiyalaridan keng foydalanish maqsadga muvofiq.

Adabiyotlar:

1. Muslimov N.A."Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy shakllantirish".Monografiya.-T:Fan,2004.

2. Muslimov N va boshqalar."Kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi".Monografiya.-"Fan va texnologiya" nashriyoti,2013.

3. R.A.Mavlonova ,O.T.To'raeva , K.M.Xoliqberdiev "Pedagogika" T., O'qituvchi" 1998 yil.

4. Махаматова, Ф. (2020). Развитие страхования в инновационной сфере. Архив Научных Публикаций JSPI.

53. Jumaniyazova I. Harbiy psixologiya va harbiy hizmatchining oilaviy munosatlari psixologiyasi.....	202
54. Kalandarova M. Ona va bolaning dastlabki munosabatlarida identifikatsiya xususiyatlari.....	205
55. Majidov N., Majidov F. Kasbiy ko'nikmalar shakllanishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari.....	208
56. Мелиев Г. Бўлажак ҳарбий хизматчиларда касбий мослашувчанликни шакллантиришнинг психологик асослари.....	212
57. Мамарауфов О., Бекназаров А., Мадаминов Р. Стресс ва кризис ҳолатидаги ҳарбий хизматчилар билан ишлаш.....	215
58. Мирабдуллаева Ш. Қўшинлар фаолиятида ҳарбий психологиянинг ўрни ва вазифалари.....	221
59. Маматов Т. Ҳарбий хизматчиларни хизмат фаолиятига тайёрлашда психологиянинг ўрни.....	226
60. Махаматова F. Во'лажак о'қитувчиларнинг креатив сифатларини ривожлантиришнинг илмий-назарий асослари.....	228
61. Махамматов А., Махаматова F. Talabalarda musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan kompyutyer dasturlaridan foydalanish.....	232
62. Abduraximov A., Махамматов А. Musiqa ta'limini kompyuterlashtirish texnologiyasi.....	236
63. Махамматов А., То'ғ'улов О'. Milliy – mahalliy folklor ijro uslublariga bir nazar.....	241
64. Mirvaliyeva M. O'smirlar sotsial statusini shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar.....	245
65. Мурадов И. Ҳарбий хизматчиларнинг ватанпарварлик туйғусини кучайтириш йўллари.....	249
66. Набиева М. Психологияда мулоқот маданияти тушунчасининг мазмуни ва моҳияти хусусида.....	253
67. Normurodova M. Harbiy hizmatchilarni xizmat faoliyatiga tayyorlashda rivojlanish psixologiyasining o'rni.....	256
68. Одилова Н. Достижение профессионализма в акмеологическом понимании.	259
69. Рахимов В. Shaxsning kasbga yetukliligi xususiyatlarini psixologik tahlili.....	261
70. Рахимова Н. Ҳарбий хизматчилар фаолиятида ижтимоий етукликни намоён бўлиш хусусиятлари.....	263
71. О'ктамова Sh. Milliy o'z-o'zini anglash - milliy o'ziga xoslikni saqlash omili sifatida.....	267
72. О'ктамова Sh. Voyaga yetmaganlarning xuquqiy ongi va savodxonligini oshirishda maktab va oila xamkorligining roli.....	269
73. Odamova O'. Psixologik ish ko'nikma va malakalarning ahamiyati.....	271
74. Odamova O'. Bolalik davrida kognitiv rivojlanish xususiyatlari.....	274
75. Omonova M. Giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlarning oldini olish chora-tadbirlari.....	277
76. Qarshiboyev F. O'smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirishning ijtimoiy psixologik omillari.....	280
77. Qodirova M. Maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv jarayonlarning rivojlanishi borasidagi tadqiqotlar va tavsiyalar.....	283
78. Qodirova O. Harbiylarda emotsional intellekt qobiliyatini rivojlantirishning psixologik jihatlari.....	286